

Francia nő a békéért.

Írta: Dénes Zsófia«

Láttál-e már könyvet, melynek minden második lapján egy, vagy három vagy öt sort törölt a cenzúra s az előszót és bizonyos fejezeteket makulátlan fehér lapnak rendelt el? Ilyen a Marcelle Capy könyve, mely 1916 tavaszán került ki Parisban, Ollendorffnál s melyet bevezető és szintén megnyirbált sorokkal Romain Rolland indított útnak.

Kezemben a könyv hatodik kiadása. Címe: *Une voix de femme dans la mêlée* (Asszonyi hang a dulakodásban), rövid és Hosszabb újságcikkek gyűjteménye s olyan lírás mint a háborús napló. A háború krónikája nem a nagy események szemszögletéből, hanem a mögöttes országrészek szürke köznapiságából, a párisi utcáról, a zsúfolt vagonból, a kisvarosi vendéglőből, a fáluból. Igazságize van a Marcelle Capy írásának és fiancia íze, valahogy úgy, hogy ő több, mint a francia nép leánya, mely ösztönös szocializmussal még eltalált minden ügy mellé, mely igazságos, emberséges és tiszta, — ő ezenfelül a nagy Rabelais leánya és Clement Marot-é, kik annyira franciák, hogy már gallok voltak. Az életet szereti és mindent, ami az életé, érzi öröme az életben felcseng minden húron, akár a bordeauxi halpiacról és zöldsége polcokról, akár a gyermekét szoptató anyáról s az utca apró kölykeiről vagy a szép béreslegény haláláról beszél. Itt veti meg a lábát, ebben a valóságban, ezen a minden teórián átzöldelő s — arányló talajban: az életben s innét izen hadat mindannak, ami az életet lerontja: a háborúnak, a gyűlöletnek, a betegségnek, az alacsony munkabérnek, az ügyesek ügyefogyott-tiprásának s annak a hatalomnak, mely mindezt a vérontást és kifosztást tehetetlen sakkfigurákon végrehajtja. Eszköze pedig rá sok ízben nem a koturnuson járó düh, hanem a kacaj, szatíra, pellengérré állítás — ahogy vérbeli francia mondás: *c' est le ridicule qui tue*, tanácsolja — s ezért is látjuk, hogy *Les grotesques* című ciklusába, hol a hazafias ágenseket tűzte céltáblául, a legirgalmatlanabbul szántott belé a cenzúra. De mindenekfelett egy erőfeszítés vergődik Marcelle Capy tollán: a béke, a lehetséges béke, az egy órával hamarabb béke emberekkel, akik olyan emberek, mint én, te és mindannyian. Marcelle Capynak nincs »boche« ellensége a túlsó fronton, számára ott az allemand vérzik, hörög és meghal, mert rajta kívül álló hatalom őt is a lövészárókba rendelte.

Marcelle Capy nem elvont, nem vonultat fel műveltségi és logikai arzenált és nincsenek jelszavai. Ő csak mesél, meséli mindazt, amit lát és hall, ahogy az érzékenységén keresztülverődik és olyan csendes és egyszerű a szava, mintha kis gyermekek és beteg katonák hallgatnák. Anyaság van szavai mögött, oltalom mely minden tehetetlent befogad. És csak akkor szorul ökölbe keze, ha szembefordul ellenségével és arcába ordítja haragját, gúnyját, gyűlöletét: a háború felidézőit a háború vonító véreibeit, ezeket gyűlöli Marcelle Capy ellenségének kirobbanó-fanatikusán.

Marcelle Capy délfrancia. Nem látom életvonalát, (hogy fiatal, az kiderül írásából, mert Tolsztoj halálakor, 1910-ben, magát még húsz évesnek sem mondja), nem ismerem körülményeit, bár két elődjét pontosan tudom: madame de Staëlt, aki nem akarta, hogy a fiancia sovén legyen és George Sand-ot, aki 1871-ben írta: — Gyűlölöm a kiöntött vért és nem kell nekem a tétel: »műveljünk rosszat, hogy meghozzuk a

jót; öljünk, hogy alkossunk.« Nem, nem! Átkozzátok el azokat, kik tömegsírokat ásnak, mert nem kél belőlük élet. Ez történelmi tévedés, melyből tó kell józanodnunk, A rossz eredménye csak rossz lehet. —

De megértem Marcelle Capy írásaiból, melegéből, színeiből és gesztusaiból, hogy nagy hőforrás és fény hívta őket életre: déli nap. Ugyanaz a nap, mely a Louis Blanc-ok fajtáját termelte, fel, egészen Jaurès-ig... És magamba szítt fénnyel és meleggel teszem le, magam is felengedtem és hevültem, Marcelle Capy igaz írásait.

— Gyorsvonat — írja. — Zsúfolt koci Katonák, hátizsákjuk vállszíjon. Egy civil. Egy asszony.

— Ketten jönnek vissza a frontról, kabátjuk elvesztette színét, bakancsukat megfehéřítette a sár, töltenytáskájuk derekukon lóg, zsák és puska mindkettőjüknél. Arcukat kikezdte a szakáll, szemük lázban ég, fogukat megfeketítette a pipa használata... Hátraküldték őket, mert bányamunkások. Két napja, hogy vagonról-vagonra kerültek. Nem érzik, hogy fáradtak, azt mondják:

— A pokolból átugrunk a paradicsomba.

— A civilember a »disznó boche«-okról kérdezősködik. Azt felelik:

— A németek? Éppen olyanok, mint mindenki más. Valaki átnyújt egyiknek egy képes lapot, egyikét amaz újságoknak, melyek oly örömet halmoznak egymás mellé durva tendenciájú vad jeleneteket Nem fogadja el.

— Ha az ember onnét jön, — mondja — többet nem beszél úgy, mint az újságok. Az ember tudja, miről van Szó...

Kihúz zsebéből valami gyűřött borítékot s a borítékól egy papírszeletet, melyen ügyetlen írás éktenkedik. Nevet és szótagolja az ártatlan szavakat:

— Az asszony — magyarázza — magától vont meg a legszükségesebbet, hogy nekem csokoládét küldjön a frontra. Holnap már otthon leszek, A pokolból a paradicsomba kerülök, tetszik-e érteni?

— Alig tudnak írni, alig olvasni. Kezüik csak a szerszámjukra termett. Szeretik a munkát a családot, az életet. Békések és egyszerűek. És minden országban ők: a tömeg.

»A hírvivő« — mondja címnek Marcelle Capy.

— Meggörnyedt háttal jártak, mintha egyazon baj görnyesztette volna őket a föld felé. Ismerték őket jól az előljároságon. Gyakran jöttek és mindannyiszor megkérdezték:

— Vajjon kaptak-e róla hírt?

— Megírtak már csomó levelet, valamennyi válasz nélkül maradt, azután kitöltöttek olyan ívet, amit akkor küld az ember, mikor nem tudja, hová lett a fiú. Most vártak.

— A délután csendes volt és búbájós a külvárosnak ez a sarka, mely kivirult a szilvafák fehér csokraitól,

— Az előljáró úr elküldött titkáráért. Az jött, magasan, mereven, szemüvege helyes egyensúlyban orra fölött. Igen becsült ember volt. Béke idején a revansot követelte, minden este, pohárka mellett, vacsora előtt. Mióta háború lett, győzelmekről beszélt a közel jövőben látta Berlin bevételét és kijelentette, ökölbe szorult kézzel, hogy a »boche« fajzatnak legnagyobbtól legkisebbig ki kell pusztulnia. Ettől eltekintve, miután gyermektelen volt, csendes életet élt kis kertés házban feleségével. S minthogy ötvenedik évében járt,

mivel sem tartozott a hazának s minthogy a községnek szüksége volt világosságára: tűzhelye mellett maradhatott, ahelyett, hogy besorozták volna.

— Senki sincs, — mondta az előljáró úr — aki ezt a küldetést annyi tapintattal intézhetné, mint maga. Ennek a Bizonyosnak megkaptam halálhírét Itt a hivatalos írás. Lelkére kötöm, hogy a legnagyobb kímélettel járjon el.

— A hírvivő keresztülment a téren, befordult az utcácskába, benyitott a kertajtón. A csepp ház valamennyi feltárt ablakával nevetett a napon. Az ember salátaágyat gyomlált, az asszony villogóra mosott fehérneműt javított. Felkelt

A fiamról jött hír... Hol van?

— A becsület mezején elesett, asszonyom.

— Sikoltás hasította a levegőt. S a hírnök ezt látta: egy szegény, fehérhajú teremtményt, aki a salátapalánták között a földön vergődött s egy tragikus arcú aggastyánt, aki öklét emelte fel.

— A hírnök eltávozott vállat vont és megállapította: — Rossz franciák!...

— Jaurès meghalt — árja a »Holtak« ciklusában. — Mikor a szomorú hír elterjedt alig tudta elhinni az ember. Lehetséges-e, hogy ily hatalmas erejű, ily tüneményes értelmiségű ember egyszerre csak eltűnik? Ó, sajnos, egy vakbuzgónak bűnös keze elkövette a helyrehozhatlant s a gondolat egész világa gyászba borult.

— Emlékszem az első napra, melyen beszélni halottam. Toulouse-ban volt, Tolsztoj halálakor. A Varieté-színházba a hírneves orosz íróról előadást hirdettek.

— Jaurès beszélni fog... A tömeg megrohanta az elővételi pénztárat; nem telt időbe, hogy az utolsóig elkelt minden jegy. A kitűzött napon, csütörtöki nap volt, a színház felé tömeg tolongott. Minden, ami a város értelmiségéhez tartozott idecsődült azon a napon. Eljöttünk néhányan diáklányok is, kiknek a tanulás szenvedélyünk volt Porban és napban álldogáltunk s a határtalan vággyal szívünkben, hogy meghallgassuk a szónoki szavakat. S míg a türelmetlen és be nem férő tömeget kizárták az ajtók mögött benn előtűnk Jaurès megjelent.

— Széles vállairól, hatalmas nyakáról, fényszemeiből az élet nyugodt ereje áradt. Ő egymagában jobban, erősebben élt: előbb volt, mint az az egész remegő fiatalság, melyet idecsődített hangjának káprázata. A kis, banális díszletű színpadon olybá tűnt nekünk, mint a Titán, ki a világ jövődjét fején hordozza. És igen nagy csend lett, mikor harmonikus és csengő szavai elhagyták ajkait.

— Mi nem ismertük őt nem tudtuk politikai életét, soha nem olvastuk újságcikkeit Még nem voltunk busz évesek... És mégis úgy éreztük, hogy egyszerre magával ragad. A lelkesedés felszivódott ereinkbe. Beavatta elkábult lelkeinket a szépnek és igaznak kultuszába* olyan kitörésekkel, amelyeneket addigélé soha nem halottunk. Nem volt ő népszónok, aki a tömeget szította és nem is volt irodalmi előadó, de mindez volt és több ennél. Lezárt szemekkel, csak hangja ütemére figyelve elfogván a villámokat, melyek gondolatától a miénkhez cikkáztak át, áhítatosan rezegtünk. Ő egész Délnek tüzet jelentette. Mikor elhallgatott, verejtéktől borítva, és felemelt karokkal, — a kezeink egymásba verődtek és kiáltások fakadtak fel torkunkból. Szemeink elé feltárt nemismert láthatárokat. Egy órán keresz-

tül elszakított bennünket szegény életünkötől, melyet alig kezdtünk meg s mely máris gazdag volt csalódásokban.

— Egész hálánkat kiáltottuk most feléje, talpon, székünk tetejéről és mindent, ami legjobb volt lelkeinkben, azt feléje dobtuk áldozásul. És ő, nyugalmasan a bilincseikről leszábadult szenvedélyek viharában, lassú léptekkel hátrált és eltűnt a színpalak mögött.

— Ettől kezdve ennek az embernek emléke megmaradt szíveinkben, mint féltett kincs.

— Ereje, végtelen esze, életgazdagsága magához vont mindent, ami fiatal, igazságra szomjas és kultúrára eszmélt.

— És ezért történik, hogy ma, minden politikai felfogástól eltekintve, minden gondolkodó fiatal lény sírva áll a ravatal mellé, melyre egy Embert durván leterítették.

Helyünk nincs, hogy Marcelle Capy könyvéből egyebet idézzünk. De különben is: ez a könyv arra való, hogy minden ember elolvassa. Senki nem tudna oly nemeset írni róla, amilyenek ez az asszony válik be a dolgokon keresztül, az adatok jegyzésében és keresetlen szavain túl.